

Аграрен университет – Пловдив, Научни трудове, т. LIX, кн. 5, 2015 г.
Юбилейна научна конференция с международно участие
Традиции и предизвикателства пред аграрното образование, наука и бизнес
Agricultural University – Plovdiv, Scientific Works, vol. LIX, book 5, 2015
Jubilee Scientific Conference with International Participation
Traditions and Challenges of Agricultural Education, Science and Business

DOI: 10.22620/sciworks.2015.05.025

**ГЛОБАЛНИТЕ ДЕМОГРАФСКИ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ПРОМЕНИ
КАТО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ЗА БЪЛГАРСКАТА
ТУРИСТИЧЕСКА ИНДУСТРИЯ
GLOBAL DEMOGRAPHIC AND SOCIO ECONOMIC CHANGES AS A
CHALLENGE TO BULGARIAN TOURISM INDUSTRY**

**Стефан Видев
Stefan Videv**

Аграрен университет – Пловдив
Agricultural University – Plovdiv

E-mail: videv_stefan@abv.bg

Abstract

Based on a considerable number of scientific forecasts for 2015–2050 in fields such as demography, economic development, social inequality, regional development etc., the paper makes an attempt to outline probable changes that might happen in the tourism industry as a result and, in particular, their influence on the size and direction of the incoming and outgoing tourist flow, employment and income from tourism, specialized types of tourism, tourist destinations and transport, duration of stay, motivation for travelling, etc.

Key words: global forecasts, long-term changes, tourism industry, world-wide trends in tourism development.

1. Относно проблемността на прогнозирането на бъдещи събития

Точността при прогнозирането на бъдещи събития е, разбира се, функция на пространствено-времевия хоризонт на прогнозата, но също и многопосочните зависимости, задаващи траекторията, по която се развиват социално-икономическите процеси.

Задачата ни в настоящата работа допълнително се затруднява и от амбициозната цел да скицираме бъдещите стойности на редица туристически показатели, стъпвайки върху твърде несигурната основа на една дългосрочна глобална прогноза.

Простата екстраполация в бъдещето на действащи в настоящето тенденции допълнително се затруднява и от появата на редки и случайни събития, които са непредсказуеми, имат огромно въздействие и които могат да бъдат обяснени само със задна дата, събития, които Насим Талеб сполучливо нарича „черни лебеди“ (Taleb, 2011). „Черни лебеди“ за световния

туризъм понастоящем са войната в Сирия, Ислямска държава, дълговата криза в Гърция, имиграционните потоци, заливащи Европа, войната в Украйна и др. С други думи, прогнозирането на бъдещето е трудна задача, доказателство за което се явяват посочените по-долу несбъднали се прогнози.

Нека хвърлим поглед върху някои от опитите да се отгатне бъдещето, изхождайки от разбирането, че всяка предшестваща прогноза е коректив на следващите.

Ако се върнем повече от 40 г. назад и се запознаем с миналите предсказания, ще видим, че според тогавашните футуролози демографската експлозия е необратима, смъртността заради глада ще се увеличава, увеличаването на добивите няма да компенсира ръста на населението, раковата епидемия, причинена от пестицидите в околната среда, ще съкрати средната продължителност на живота, площта на пустините ще се увеличава, постоянно увеличаващите се радиоактивни отпадъци са сериозен риск, рискът от ядрена война се увеличава всяка година, предстоят пандемии, причинени от Ебола и свински грип, икономическият растеж започва да клони към нула, петролните разливи се увеличават, социалното неравенство по света се увеличава, ресурси, като петрол, природен газ, мед, цинк и др., са пред изчерпване, замърсяването на атмосферата над големите градове се увеличава, всяка година изчезват десетки видове птици и млекопитаещи, настъпва нова ледникова епоха, компютрите отказват да работят след 2000 г., повишаването на морското равнище ще заличи от земята много крайбрежни селища, климатичните промени ще заличат голям брой животински видове, зимният сняг ще стане рядкост, броят на ураганите ще се увеличава и др. (Megaromyana. Svetat prez 2050, 2012).

Тези прогнози се оказват не просто погрешни, а напълно противоположни на първоначалните очаквания на учените. Темпът на растеж на човешкото население спада наполовина, гладът отстъпва, средната годишна реколта се увеличава два пъти, средната продължителност на живота се увеличава с 25%, смъртността от ракови заболявания намалява, пустините отстъпват, количеството на радиоактивните отпадъци намалява с 90%, няма вирусна пандемия, площта на горите се увеличава, макар и малко, петролните разливи в океаните намаляват с 90%, наблюдава се силен икономически ръст, особено при т.нар. *развиващи се икономики*, световното неравенство намалява, като милиони хора са изведени от зоната на бедността, най-вече в страните от Азия, Африка и Южна Америка, разкриват се нови огромни залежи от петрол и газ, като цените на тези природни ресурси спадат, качеството на въздуха в големите градове на развитите страни се подобрява, ледената епоха се отлага, темповете на изчезване на застрашените животински видове остават ниски, компютрите не понасят почти никакви поражения в зората на второто хилядолетие, снеговалежите в Северното полукълбо се увеличават, маларията отстъпва, нито един вид не изчезва в резултат от климатичните промени, все по-малко хора загиват в резултат от лошото време, не се забелязва ускоряване на повишаването на морското равнище и др. (пак там, стр. 355).

2. Световното население – по-многочислено, по-застаряващо и по-градско

Към 2050 г. светът ще се населява от над 9 милиарда жители, като основната част от него, разбира се, както и понастоящем ще живее в Азия (около 5,3 милиарда или 59% от световното население). Африка е континентът, който ще преживее истински демографски бум през следващите 35 г., като в него към 2050 г. се очаква да живеят 1,77 млрд. души или цели 19,8% от световното население. Следват Латинска Америка и Карибите с очаквано към 2050 г. население от 809 млн. или 9%; Европа – 628 млн. или 7%; и Северна Америка – 522 млн. или 4% (<http://www.worldometers.info/world-population/>).

Населението на света през 2050 г. ще бъде и по-възрастно от сегашното – хората над 65 г. ще бъдат два пъти повече от днес: от 8% към 2010 г. – над 16% през 2050 г. Възрастовата медиана на световното население ще се вдигне с цели 9 години за периода 2010–2050 г. и ще достигне 38 г. (Megaomyana. Svetat prez 2050, 2012). Към 2050 г. световното население на 60 и повече години ще достигне 2 млрд. души, т.е. три пъти повече, отколкото в началото на хилядолетието, като 85% от тях ще живеят в днешните бедни държави. Немалка част от тях няма да бъдат в пенсионна възраст поради две причини: постоянно увеличаващата се продължителност на живота и наложителните мерки за повишаване на възрастта за пенсиониране. Богатите страни от своя страна ще трябва да заделят много повече средства от своите бюджети за здравеопазване и пенсии на застаряващото си население, най-често за сметка на останалите бюджетни пера и/или чрез увеличаване на бюджетните дефицити.

Средната продължителност на живота на световното население през 2050 г. най-вероятно ще достигне до 75 г., като разликите между днешните богати и бедни страни ще бъдат значително по-малки, най-вероятно между 17 и 20 години.

Освен по-многобройно и по-възрастно, населението през 2050 г. ще бъде и по-градско. Ако през 2010 г. половината от световното население живее в градовете, то през 2050 г. този дял ще се повиши до 70% или цели 6,5 млрд. ще живеят най-вече в градските агломерации, най-често в развиващите се страни (Megaomyana. Svetat prez 2050, 2012).

Най-значимата демографска промяна през първата половина на XXI век със сигурност ще бъде спадът на раждаемостта. Ако през 1970 г. световната раждаемост е била 4,45, през 2010 г. тя е намаляла почти двойно до 2,45, а към 2050 г. се очаква тя да стигне едва 2,1, равнище при което населението съумява единствено да се възпроизвежда, без да нараства. Този процес ще обхване и днешните развиващи се страни, което ще се отрази, макар и с известно забавяне, върху общата маса на населението – през 2050 г. световното население ще очаква да се увеличи със скромните 30 млн. души (Megaomyana. Svetat prez 2050, 2012).

В резултат на тези бъдещи демографски процеси можем да очакваме и значими размествания между възрастовите групи в рамките на едно

поколение. Благодарение на «демографските си дивиденди», т.е. наличието на многобройно и с висок дял сред останалите възрастови групи население в активна възраст, редица страни ще съумеят да ускорят икономическото си развитие, за разлика от други, които ще го забавят заради повишените пенсионни и здравни разходи при застаряващите държави.

«През 1975 г. 100 души от работоспособното население в световен мащаб отговарят за 75 зависими от него (деца и възрастни над 65 г.). През 2010 г. числото спада на 52, което отразява по-големия дял на работоспособното население, основен фактор за икономическия растеж. Само че към 2050 г. нещата ще претърпят пореден обрат и числото ще нарасне до 58» (пак там, стр. 32).

Към 2050 г. редица страни от Африка, както и Индия, ще обират дивидентите от предходната висока раждаемост, благоприятстващо икономическия растеж съотношение между работоспособно и зависимо население и възрастова медиана, за разлика от европейските страни, Япония и Китай, което със сигурност ще наложи ново отпусване на емиграцията към тези страни заедно с наложително орязване на социалните придобивки. Някъде по средата ще се намират САЩ, латиноамериканските страни и тези от Югоизточна Азия, при които ще се наблюдава незначително влошаване на съотношението работещи–зависими от тях, както и увеличаване на възрастовата медиана.

Независимо от бурното развитие на Китай през последните няколко десетилетия китайският език няма шанс да измести английския като световен език не само поради техническите трудности при неговото овладяване, но и поради културно-исторически причини – над 2 млрд. души ще живеят в страни, в които английският език е официален (половината от които са в Индия).

3. Икономическите реалности през 2050 г.

През 2050 г. САЩ ще бъде единствената страна от сегашните членове на Г-7, която е останала от групата на седемте най-големи световни икономики. Г-7 би включвала Китай, САЩ, Индия, Бразилия, Русия, Индонезия и Мексико.

Брутният вътрешен продукт на САЩ през 2050 г. би бил само 40 трлн. долара, докато този на Китай ще бъде с 80% по-голям от американския и се очаква да достигне 70 трлн. долара.

Значими ще бъдат и промените в световната работна сила – очаква се световното население в работоспособна възраст към 2050 г. да се увеличи от 3,9 на почти 5,3 млрд., като 70% от него ще бъдат жители на днешните развиващи се страни. По отношение на работната сила в двете най-големи страни – Китай и Индия, се прогнозира свиването в Китай с 15% и увеличение на индийската работна сила от сегашните 670 милиона до 1 милиард през 2050 г. (пак там, стр. 215-217).

„Най-бързо развиващите се региони през следващите четири десетилетия по отношение на БВП на глава от населението ще бъдат развиваща се Азия (4,7%), следвана от Африка южно от Сахара (4,4%),

Близкия Изток със Северна Африка (3,9%), Латинска Америка (3,3%) и Източна Европа (3,2%) (пак там, стр. 242). Отчитайки различното ниво, на което се намират регионите към 2015 г., значително различаващата се динамика на техния растеж, към 2050 г. можем да очакваме значими промени както в размера на brutния вътрешен продукт на отделните региони, така и на техния стандарт на живот.

Центърът на тежестта на световната икономика се измества от развития Запад към развиваща се Азия. Ако през 1950 г. развитият свят създава 60% от световния БВП (изчислен съобразно с паритета на покупателната способност), през 2010 г. делът на Северна Америка и Западна Европа спада на 40%, докато през 2050 г. се очаква той да намалее до 21%. В същото време делът на развиваща се Азия през 1970 г. е бил едва 9%, през 1990 г. – 14%, а през 2010 г. се е удвоил, достигайки 28%. Делът на БВП на Китай в световната икономика се очаква да се увеличи от 13,6% през 2010 г. до 20% през 2050 г., т.е. толкова, колкото Северна Америка и Западна Европа, взети заедно.

Спокойно бихме могли да оприличим извършващото се пред очите ни изместване на центъра на световната икономика от западните страни към Азия като връщане на нормалното ѝ състояние отпреди епохата на индустриалната революция, когато 2/3 от световната търговия е между Китай и Индия.

Прогнозите показват, че към 2050 г. малко над 48% от световния брутен вътрешен продукт ще бъде произвеждан в развиваща се Азия, докато делът на Северна Америка ще спадне до 12,3%, на Западна Европа – на 8,9%, Латинска Америка – 8,5%, Източна Европа – 5,6%, и Япония – 1,9%. Увеличение можем да очакваме в Близкия Изток и Северна Африка (6,9%), както и в страните южно от Сахара (5,1%) (пак там, стр. 244).

Постепенното догонване на развитите страни от страна на днешните „развиващи се икономики“ в резултат на значително по-високия икономически растеж на последните ще доведе до значимото намаляване на броя на бедните страни и превръщането на днешните „изоставащи“ икономики в средно богати през следващите 40 години. Така например, ако светът като цяло към 2010 г. е имал едва 22,7% от американския жизнен стандарт, то през 2050 г. този дял ще се увеличи до 42,3% или близо два пъти. Разпределението по региони показва, че западноевропейците все още ще имат втория най-висок след американците стандарт на живот (74,2%), следвани от източноевропейците (50,6%), страните от Близкия Изток и Северна Африка (48,5%), Латинска Америка (43,4%), развиваща се Азия (38,9%) и Африка южно от Сахара (13,7%). Най-значимо увеличение на доходите през изследвания период от 40 г. можем да очакваме в регионите на развиваща се Азия (над 3 пъти), Африка южно от Сахара и Близкия изток и Северна Африка (малко под 3 пъти), както и Източна Европа и Латинска Америка (малко под два пъти). През 2050 г. Китай ще има стандарт, равен на около половината от американския, а Индия – около 1/3 от американския (пак там, стр. 242).

Израз на тези тенденции е и стремително увеличаващата се в развиващите се страни средна класа. По данни на консултантската фирма McKinsey към 2022 г. 75% от населението в континентален Китай ще бъде средна класа спрямо дял от 4% през 2012 г.

„Азиатската банка за развитие очаква Азия почти да удвои своя дял от световния БВП до 51% до 2050 г., спрямо 27% през 2010 г.“ Оптимистичната прогноза за Азия е доходът на глава от населението да нарасне шест пъти.

”Според Организацията за икономическо сътрудничество и развитие Азия ще представлява около 66% от средната класа в света и 59% от потреблението на средната класа ще е концентрирано именно там до 2030 г.” (<http://www.investor.bg/novini/346/a/erata-na-noviia-aziatski-potrebitel-nastypi-173530/>)

Очаква ни бъдеще с евтино и намаляващо като дял в националната икономика промишлено производство и сравнително скъпи и с увеличен дял сектор на услугите. Това би означавало, че хората в бъдеще ще харчат все по-малко средства за храна и промишлени стоки и повече за услуги.

4. Предизвикателствата пред туристическата индустрия

Какви биха били последиците от „сбъдването“ на посочените по-горе прогнози за родния туризъм през 2050 г.?

На първо място, от демографска гледна точка перспективите за развитие на вътрешния туризъм изглеждат изключително неблагоприятни поради действието на фактори като намаляване на броя на населението (по данни на ООН http://esa.un.org/unpd/wpp/Publications/Files/Key_Findings_WPP_2015.pdf, р. 32, населението на България ще се свие с цели 27,9% през 2050 г. в сравнение с 2015 г. или от 7 150 000 на 5 154 000 души), свиване на дела на икономически активното население с около 40% към 2050 г. и съответно увеличаване на дела на икономически неактивното население (очаква се около 1/3 от населението към 2050 г. да бъде над 65 г.).

Тази нерадостна демографска статистика неминуемо ще доведе до силна редуция на вътрешното туристическо търсене, което ще наложи ориентация на туристическата политика към външните туристически пазари. Вътрешният туристически пазар ще трябва да се ориентира в бъдеще много повече към специфичните нужди на хората от третата възраст, разполагащи с крайно ограничени средства от евтини туристически продукти (селски туризъм, екотуризъм, културен и балнео- и медицински туризъм), практикуван преди и след активния туристически сезон.

Намаляването на броя на българското население и особено на икономически активната част от него към 2050 г. ще се отрази неблагоприятно и върху броя на туристическите пътувания на българските граждани в чужбина.

На второ място, демографските прогнози на ООН за 2050 г. (http://esa.un.org/unpd/wpp/Publications/Files/Key_Findings_WPP_2015.pdf, р. 7) сочат, че населението на по-голяма част от емитентните за България туристически страни (а именно Гърция, Македония, Румъния, Украйна, Русия,

Сърбия, Полша, Унгария, Беларус, прибалтийските републики, Германия, Италия, Чехия и др.) намалява с между 22 до 5,5%. От основните за България туристически пазари единствено Турция и Великобритания са страните, които се очаква да увеличат своето население. Казано по-общо, в демографско отношение към 2050 г. страните от Европа, които са основни наши туристически пазари, ще съставляват само 7% от световното население. В същото време прогнозите показват значително увеличение на населението, съпроводено с увеличаващ се жизнен стандарт, достигащ към 2050 г. до 50% от този на развитите западни страни в райони като Югоизточна Азия, Индия, Африка, Близкия изток, които обаче не са емитентни за нашата страна пазари. Това налага разработването на конкурентни туристически продукти за гражданите на застаряваща и относително все по-малко посещавана Европа, от една страна, и търсене на нови пазари в посока югоизток (предвид обстоятелството, че в резултат от нарасналия стандарт на живот Азия се очертава като световен лидер в изходящия туризъм), от друга.

На трето място, нашата страна като част от Европа неминуемо ще бъде засегната в негативен план от тенденциите на постоянно „намаляване на пазарния дял на вътрешния туризъм в Европа от 65% през 2010 г. на 55% през 2020 г. и на 45% през 2030 г.“, от една страна, и като континент с отчетливо намаляващ дял на входящия туристопоток (Стратегия за устойчиво развитие на туризма, хоризонт 2030, стр. 11), от друга. „Световната организация по туризъм прогнозира, че докато през 1980 г. Европа е привличала 64% от пътуванията в света и през 2010 г. делът ѝ е намалял на 51%, то през 2030 г. Европа ще привлича едва 41% от туристите в световен мащаб” (пак там, стр. 11). От тази гледна точка постигането на заложената в Стратегията за устойчиво развитие на туризма, хоризонт 2030 цел страната ни да бъде посетена от 12 милиона чуждестранни туристи към 2030 г. изглежда трудноосъществима, ако се разчита единствено на традиционните за страната ни европейски емитентни пазари.

На четвърто място, ясно проследимата тенденция за увеличаване на средната възраст на световното население ведно с постоянно увеличаващата се продължителност на живота ще доведе до по-висока средна възраст на световния турист (към 2050 г. се очаква средната възраст на световното население да достигне до 38 г.). Особено внимание като потенциални туристи заслужават 2-та милиарда възрастни (над 60 г.) и особено онази част от тях, които ще формират групата на пенсионерите (очакванията тук са техните пенсии да са по-ниски от днешните, а възрастта за пенсиониране да се вдига успоредно с увеличаване на продължителността на живота). В близко бъдеще специализираните за възрастни хора туристически пакети ще трябва да се пригледят за нуждите не само на хората на възраст над 55 и 65 г., но и за тези на възраст над 80 и 85 години, които ще съставляват значителен дял от световния туристически поток.

Оттук следва необходимостта от удовлетворяване на такива нужди на тези сегменти от туристическия пазар като: организиране на почивки преди и след активния сезон, инвестиции в проекти, свързани с втори дом за

възрастни чужденци, особено в страни със значително по-нисък стандарт като нашата, залагане на медицинския туризъм като възможност за пребиваване и лечение на пенсионерите с ниски пенсии, които не могат да удовлетворят тези си нужди в собствените си страни, приоритетно разработване на туристически продукти в сферата на алтернативния (селски, еко-, винен, културен, балнео- и спатуризм) туризъм (пак там, стр. 16) и др.

На пето място, предвид ясно очертаващата се тенденция на спад на раждаемостта към 2050 г. до нива от 2,1, осигуряващи просто възпроизводство на световното население, особено в развитите и средно развитите страни от Западна и Източна Европа, е естествено да очакваме значима промяна в структурата на семействата с всички произтичащи за туризма последици. Това би означавало даване на приоритет на туристически предложения и инфраструктура, съобразена с нуждите на по-възрастните и хората на средна възраст и в много по-малка степен на туристите на възраст до 18 г., а също и отчитане на променящия се брой членове на семейството – типичните семейства, осъществили туристическо пътуване през 2050 г., ще бъдат двама родители с едно дете и разведен родител с едно дете. Намалването на броя и размера на фамилните хотелски стаи, детските атракции и младежките туристическите пакети ще бъде най-видимото следствие от посочената по-горе тенденция.

На шесто място, изследванията сочат, че въздушният транспорт се развива значително по-бързо от сухоземния, като към 2030 г. той вече ще заема 52% дял при изходящия туризъм (пак там, стр. 12), подпомогнат от развитието на авиокомпаниите, предлагащи нискобюджетни полети. Подобрението на транспортната инфраструктура и субсидирането на летищните такси в нашата страна ще подпомогне много увеличаването на броя на туристическите пътувания за България от по-далечни страни от Азия, Близкия изток и Африка. Това, разбира се, би било възможно само чрез създаването на общи туристически продукти с другите държави от Балканския полуостров.

На седмо място, предвид огромния спрямо населението на страната процент емигранти и техните деца, е перспективно да се разработят и промотират туристически продукти, насочени към опознаване на тяхната нова родина – такива типично български селища като Копривщица, Велико Търново, Жеравна, Трявна, Троян, Котел, старите български столици, планинските села и др., а също и към българските църкви и манастири.

REFERENCES

- Megapromjana. Svetat prez 2050, 2012. izd. Klasika i stil.
Taleb, N., 2011. Chernijat lebed, izd. InfoDar, S.
Strategijata za ustojchivo razvitie na turizma, Horizont 2030.
<http://www.worldometers.info/world-population/>
<http://www.investor.bg/novini/346/a/erata-na-novii-aziatski-potrebitel-nastypi-173530/>
http://esa.un.org/unpd/wpp/Publications/Files/Key_Findings_WPP_2015.pdf